

УДК 327.39-043.87:630*6(1-32)

DOI: 10.24144/2078-1431.2019.1(22).188–202

Мар'яна Попик,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРУКТУР У ЛІСОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджується проблема стратегічних напрямів розвитку інтеграційних структур (ІС) у лісопромисловому комплексі в умовах євроінтеграції.

В ході проведеного дослідження встановлено, що асоціація з ЄС надає певні переваги для ЛПК (відкриття європейських ринків для вітчизняної лісопромислової продукції, можливість використання сучасних технологій та ін.), водночас зумовлює ризики функціонування інтеграційних структур (жорсткі критерії щодо якості продукції, високий рівень конкуренції).

Запропоновано системний підхід до розвитку інтеграційних процесів у ЛПК на основі державної лісової політики і відповідних регіональних програм, спрямованих на узгодження інтересів двох неоднорідних підгалузей лісового комплексу – лісового господарства і галузі лісо- та деревообробки. Регіональні програми повинні передбачати певні заходи щодо стимулювання створення ІС (шляхом запровадження пільгового режиму оподаткування, створення програм державного та регіонального замовлення на продукцію ІС), підтримку функціонування ІС (створення умов для підвищення інвестиційного клімату; впровадження програми підвищення кваліфікації працівників та ін.), моніторинг діяльності ІС для розробки заходів із забезпечення їх розвитку і стійкості у перспективі.

Визначено стратегічні напрями розвитку ІС у розрізі видів діяльності: у сфері лісозаготівлі – впровадження і розширення сортиментної технології заготівлі деревини при рубках головного і побічного користування, застосування новітніх технологій; у лісопильній сфері – застосування комп'ютерних систем оптимізації розкряю деревини, впровадження енергозберігаючих технологій; у сфері виготовлення кінцевої продукції – застосування гнучких технологій, які дозволяють швидко реагувати на зміни кон'юнктури ринку, випуск екологічно чистої продукції та розширення її асортименту, впровадження безвідходного виробництва.

Ключові слова: інтеграційні структури, лісопромисловий комплекс, євроінтеграція, принципи стійкого розвитку галузі, стратегія розвитку лісової галузі регіону, стратегічні напрями розвитку ІС.

The article deals with the problem of strategic directions of the development of integration structures in the timber industry complex in the context of European integration.

It has been established that the association with the European Union offers certain advantages for the timber industry complex (opening of European markets for domestic forest products, an opportunity to use modern technologies, etc.) but also defines the risks of functioning of integration structures (strict criteria for product quality, high level of competition).

There is proposed the system approach to the development of integration processes in the timber industry complex on the basis of the state forest policy and the corresponding regional programs aimed at harmonizing the interests of two inhomogeneous sub-sectors of the forest complex – forestry and timber processing. Regional programs should include certain measures to stimulate the creation of integration structures (by introducing a preferential tax regime, creating programs of state and regional procurement of products of integration structures), to support the functioning of integration structures (creation of the conditions for increasing the investment climate; the introduction of employee training programs, etc.), to monitor the activities of integration structures to develop measures to ensure their development and sustainability in the long-term.

The strategic directions of development of integration structures in the regional timber industry complex are determined in the context of certain types of activities: in the sphere of wood logging – introduction and expansion of sorting technology of timber harvesting while cutting for main and secondary use, the usage of advanced technologies, the introduction of non-waste technologies with full utilization of resources; in the sawmill sector – the development of processing industries directly in the logging areas; expansion of the range of production; the combination of production based on the full use of wood waste; the application of technology of computerized and optimized cutting of wood resources; in the sector of production of final products – the use of flexible technologies that allow to react quickly to the changes in the market conditions; the need to expand the range of products.

Key words: *integration structures, timber industry complex, European integration, principles of sustainable development of the industry, strategy of forestry development of the region, strategic directions of development of integration structures.*

На сьогоднішній день проблема реформування економіки України як на національному, так і регіональному рівнях є складною і суперечливою. В умовах реалізації реформи децентралізації відбувається послаблення впливу держави на соціально-економічні процеси розвитку окремих регіонів. За таких обставин важливим завданням є відновлення втрачених і формування нових, відповідних сучасним реаліям, системних інтеграційних зв'язків, насамперед на рівні регіональних промислових комплексів. Посиленню процесів інтеграції сприяє лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, активне функціонування вітчизняного бізнесу на світовому ринку, євроінтеграційні процеси тощо.

Інтеграційні структури (ІС) довели свою ефективність у практиці діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних країн, і вважаються основою сучасної економіки. Великі корпорації та їх об'єднання забезпечують технологічний прогрес, економічне зростання і соціальну захищеність громадян. Особливо вагомі їх позиції в природоексплуатуючих галузях еконо-

міки, зокрема лісовій сфері, яка є однією з пріоритетних для Закарпатської області.

Вплив інтеграційних процесів на розвиток економічних систем активно досліджується вітчизняними й зарубіжними науковцями. Так, теоретико-методологічні аспекти проблеми інтеграції представлено в роботах К. Ерроу, Д. Норта, А. Мазаракі, Д. Росса, К. Румянцева, Р. Коуза, Т. Фролової, Д. Хейя, Ф. Шерера, М. Ярчук. Вагомий внесок у дослідження особливостей формування ІС у вітчизняній промисловості здійснили В. Андрійчук, Ю. Барташевська, П. Гайдуцький, В. Дикань, Т. Дудар, Т. Колодяжна, Т. Камінська, Д. Малащук, В. Микитенко, Ю. Нестерчук, А. Оксак, В. Хаустова, І. Яненкова, О. Шубалий та ін. Окремі аспекти інтеграційних процесів на регіональному рівні вивчають А. Корнієнко, М. Лендел, Б. Мільнер, В. Мікловда, М. Пітюлич, Н. Попадинець, Д. Симонов, Р. Шулла, В. Ярема, І. Яскал та ін.

Інтеграція вітчизняної економіки в цілому та лісопромислового комплексу (ЛПК) зокрема в економічний простір ЄС відкриває нові можливості для вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), але водночас зумовлює і значні ризики функціонування інтеграційних структур. Саме тому головною метою дослідження є визначення стратегічних напрямів розвитку інтеграційних структур у лісопромисловому комплексі в умовах євроінтеграції.

Ефективним інструментом при розробленні стратегічних планів розвитку економіки в цілому та окремих СПД є порівняння впливу можливостей та ризиків, які відкриваються в рамках євроінтеграції, в розрізі високого та низького рівня інтегрованості підприємств ЛПК (табл.1) [1,2].

Як засвідчує порівняльний аналіз, високий рівень інтегрованості підприємств ЛПК створює передумови для більш ефективного використання ринкових можливостей та мінімізації ризиків, які виникають у процесі інтеграції вітчизняного ЛПК в економічний простір ЄС. У зв'язку з цим виникає необхідність у виробленні нових рішень, зокрема на рівні регіонів, спрямованих на якісну трансформа-

цію умов функціонування вітчизняного лісопромислового комплексу.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз впливу євроінтеграційних процесів на функціонування СПД в умовах високого і низького рівня інтегрованості

	Високий рівень інтегрованості підприємств ЛПК	Низький рівень інтегрованості підприємств ЛПК
<i>Ринкові можливості, які відкриваються в рамках європейської інтеграції</i>		
Відкриття європейських ринків для вітчизняної продукції у сфері ЛПК	Інтеграційні структури за наявності різноманітних напрямів діяльності та широкої номенклатури продукції можуть ефективно диверсифікувати свої ринкові ризики	Окремі підприємства за наявності одного напрямку діяльності та вузької номенклатури продукції не можуть ефективно диверсифікувати свої ринкові ризики
Можливість використання сучасних технологій	Інтеграційні структури можуть наростити достатній інвестиційний потенціал для придбання і впровадження в господарський процес сучасних низьковитратних і високопродуктивних технологій	Окремі підприємства мають обмежений інвестиційний потенціал, недостатній для придбання і впровадження в господарський процес сучасних низьковитратних і високопродуктивних технологій
<i>Ринкові ризики, які виникають у рамках європейської інтеграції</i>		
Жорсткі критерії щодо якості продукції	Інтеграційні структури мають достатній рівень фінансових ресурсів для впровадження сучасних систем контролю якості продукції відповідно до критеріїв ЄС	Окремі підприємства не мають достатнього рівня фінансових ресурсів для впровадження сучасних систем контролю якості продукції відповідно до критеріїв ЄС

Високий рівень конкуренції	Інноваційний потенціал інтегрованих структур є високим, що дозволяє вести ефективну конкурентну боротьбу на внутрішньому та зовнішньому ринках	Інноваційний потенціал інтегрованих структур є обмеженим, що ускладнює ведення ефективної конкурентної боротьби на внутрішньому та зовнішньому ринках
----------------------------	--	---

Діяльність суб'єктів регіональних ЛПК спрямована в основному на регіональні потреби і знаходиться в полі зору перш за все регіональних органів влади. Регіональні адміністрації, враховуючи потреби своїх територій і особливості їхнього розвитку, зацікавлені підтримувати в регіоні сприятливий клімат для активізації суб'єктів ЛПК, особливо в умовах євроінтеграції. Так, регіональні органи влади можуть більш об'єктивно оцінити дотримання учасниками лісогосподарської діяльності екологічних вимог, вклад кожного з них у процес лісовідновлення. Саме на регіональному рівні необхідно приймати основні рішення з формування спеціальних інститутів (інфраструктури) регулювання діяльності суб'єктів ЛПК – фондів, асоціацій, холдингів та ін. інституцій, які здійснюють маркетингові, інформаційні, консалтингові послуги, фінансових інститутів (лізингових компаній, спеціалізованих банків, страхових і гарантійних фондів).

Варто зазначити, що за будь-яких умов господарювання важлива роль у вирішенні питань регулювання лісовикористання, відновлення, охорони і захисту лісів відводиться державі. Саме держава, використовуючи різні способи впливу, нівелює недоліки ринкової системи, здійснює розподіл доходів від використання лісового фонду. Широка сфера втручання держави у питання регулювання і контролю за лісовими ресурсами підвищує її роль у питанні охорони всіх соціальних цінностей та інтересів, але в той же час обмежує свободу підприємців у використанні лісових ресурсів найбільш вигідним для них способом. На нашу думку, держава повинна бути не стороннім наглядцем, а активним коорди-

натором, приймаючи своєчасні рішення. В першу чергу це стосується давно назрілої проблеми зменшення податкового тиску і регулювання монопольних цін на транспортні послуги та енергетичні ресурси, будівництво і модернізацію лісових доріг тощо.

Оскільки формування інтеграційних структур передбачає об'єднання підприємств, які належать до двох неоднорідних за своїм змістом галузей – лісової та лісо- і деревообробної, необхідно враховувати особливості їхнього функціонування. Дійсно, лісове господарство спрямовує свою діяльність на вирішення проблеми розвитку лісів, а лісо- і деревообробна промисловість – на питання лісовикористання. При цьому, як засвідчує досвід, неодноразові спроби організаційного об'єднання лісового господарства і лісової промисловості послаблювали державний контроль, спричиняли домінування лісопромислової діяльності, хоча первинний і визначальний характер, на нашу думку, мають такі специфічні функції лісового господарства, як охорона лісів від пожеж, захист від шкідників і промислового забруднення, лісовідновлення та ін.

Вираженням державних інтересів у зазначених галузях, рівноправних за своєю суттю, повинна стати збалансована державна політика. Мова йде про політику держави стосовно лісів у рамках двох галузей матеріального виробництва: лісового господарства і лісо- та деревообробної промисловості. При цьому лісова політика повинна містити в собі риси як екологічної, так і економічної політики.

Таким чином, розвиток ІС повинен базуватися на принципах стійкого розвитку галузі природокористування, що дозволяє формувати для кожного виду природних ресурсів стратегію їх використання, охорони, захисту та відновлення. До таких принципів належать екологічні, економічні, соціальні, культурні і політичні.

Екологічні принципи передбачають збереження навколишнього середовища, біологічного різноманіття лісових екосистем, раціональне використання природних ресурсів,

охорону атмосфери, земель, водного середовища, екологічно безпечне використання біотехнологій та ін.

Економічні принципи. До них належать: дотримання балансу економічних інтересів основних суб'єктів лісових відносин. Вирішення завдань з фінансування лісового господарства, виходячи з визначення для цих цілей засобів на різних рівнях, починаючи з державного бюджетного фінансування регіонів до інвестування конкретних цільових завдань промисловістю, громадськими і міжнародними фондами, юридичними і фізичними особами.

Соціальні принципи. Визначають необхідність посилення ролі лісів з метою всебічного задоволення потреб населення в лісовій продукції різних видів і призначення, що сприятиме підвищенню життєвого рівня, а також умов праці і життя безпосередньо працівників ЛПК.

Культурні принципи. До них належать: збереження лісових ландшафтів, вдосконалення діючих і розвиток нових природних територій (заповідників, парків, курортних зон та ін.), зелених зон і лісопаркових частин у містах, розвиток екологічного туризму, культурних і наукових зв'язків на рівні регіонів і міждержавного співробітництва. Розвиток художнього промислу, будівництва дерев'яних будинків, особливо тих, які використовують у своєму виробництві глибоку безвідходну переробку деревини.

Політичні принципи. Створення і розвиток громадсько-політичної системи, при якій кожний природний ресурс буде мати свого власника; права власності законодавчо закріплені і надійно захищені в інтересах майбутніх поколінь як такі, що мають найвищий пріоритет у системі цінностей суспільства.

Стійке управління лісовими ресурсами зачіпає інтереси різних груп населення, галузей промисловості, органів управління лісами і органів місцевого самоврядування. Воно передбачає збереження і підтримку на прийнятному для суспільства рівні історично сформованих ландшафтів, екологічних ніш тварин і рослин, які в сукупності визначають

організацію живих організмів на рівні популяції, виду, екосистеми. При цьому необхідно розглядати управління лісовикористанням у рамках стратегії управління лісовою галуззю конкретної території і країни в цілому, тобто розвивати екосистемний підхід до її управління.

Варто відзначити, що збереження біорізноманіття само по собі не має сенсу з точки зору стійкого управління лісами без взаємозв'язку із лісозаготівлею і збереженням та збільшенням дохідності лісів. На сьогоднішній день слід визнати, що зростання доходів лісового господарства України безпосередньо залежить від ефективності ліспромислового виробництва, тобто від зростання обсягів лісозаготівлі, від потенціалу ринків споживачів вітчизняних лісоматеріалів. Саме лісо- і деревообробна галузь визначає рівень розвитку лісової сфери в цілому.

Нами пропонується системний підхід до розвитку лісової галузі на основі державної лісової політики і відповідних регіональних програм, спрямованих на узгодження інтересів двох неоднорідних підгалузей лісового комплексу (рис. 1).

Зауважимо, що на сьогоднішній день у Закарпатській області реалізується низка програм, які частково спрямовані на розвиток досліджуваної галузі. Зокрема, деякі аспекти розвитку лісової промисловості області зазначені в Регіональній стратегії розвитку Закарпатської області до 2020 року, Програмі економічного і соціального розвитку Закарпатської області, Програмі розвитку малого і середнього підприємництва області та ін.

Аналіз зазначених програм засвідчує, що можна виокремити спільні проблеми і напрями розвитку лісового господарства, а також лісо- і деревообробної промисловості:

- збільшення кількості і якості доступного для використання лісу, який заготовляється в регіоні;
- продовження боротьби з незаконними вирубками;
- збільшення виробничих потужностей для споживання наявного обсягу лісосировини;
- розвиток виробництва продукції глибокої переробки.

Рис. 1. Стратегія розвитку лісової галузі регіону

Однак цими документами не передбачено можливість структурної реорганізації підприємств з метою вдосконалення їхньої діяльності та підвищення конкурентоздатності в умовах євроінтеграції. Це, на нашу думку, зумовлює необхідність включення названого питання у відповідні програми економічного розвитку регіону.

Регіональна програма розвитку лісопромислового комплексу повинна передбачати такі складові, як:

1. Формування заходів щодо стимулювання створення ІС: забезпечення ефективного розвитку цих структур, спрямованого на виготовлення високоякісної лісопромислової продукції. Для цього потрібно врахувати специфіку ЛПК, що дасть можливість визначити пріоритетні напрями діяльності інтеграційної структури; впроваджувати систему заходів щодо стимулювання розвитку ІС, яка включає пільговий режим оподаткування, створення програм державного та регіонального замовлення на продукцію ІС.

2. Підтримка процесів формування інтеграційних структур, що зумовлює створення необхідних умов для підвищення конкурентоспроможності продукції ІС. За таких умов необхідно: створення програми підвищення кваліфікації працівників; формування умов для підвищення інвестиційного клімату; проведення міжнародних семінарів, виставок та конференцій з метою обміну досвідом, накопичення потрібної інформації.

3. Моніторинг діяльності лісопромислових інтеграційних структур. Своєчасне звернення уваги на помилки формування ІС та їх усунення для підвищення конкурентоздатності продукції. Для цього потрібно: сформувати систему стратегічного управління ІС, яка б включала аналіз стратегічних змін; постійний моніторинг фінансового стану ІС для розробки заходів із забезпечення їх розвитку і стійкості в перспективі [3].

При цьому необхідно враховувати такі фактори:

– реалізація першочергових завдань з формування і розвитку ІС повинна відбуватися в рамках узгодженої системи міжгалузевої взаємодії (лісового господарства і лісо- та деревообробної промисловості) та координації виробничих процесів;

– формування інтегрованої структури на рівні регіону повинно сприяти досягненню узгодженості в системі управління;

- ІС повинні зумовлювати стратегічну спрямованість всіх інтеграційних утворень у межах певної території;
- розвиток виробництва є можливим як на рівні регіону, так і з допомогою зарубіжних партнерів при реалізації раціонального інтеграційного процесу;
- створення інтеграційної структури повинно сприяти реалізації завдань розвитку лісопромислового комплексу шляхом ліквідації структурних диспропорцій.

Зважаючи на те, що в регіоні присутні окремі елементи інтеграції виробництва на підприємствах ЛПК, основними напрямками розвитку таких структур є такі:

- створення технологічно взаємопов'язаних виробничих і збутових ланцюгів, що забезпечує безперебійне функціонування всіх включених у ІС підприємств і меншу ступінь їх залежності від зовнішніх постачальників;
- диверсифікація бізнесу, коли в ІС входять різноманітні підприємства, що виробляють різні види продукції. Диверсифікація сприяє нарощуванню потужності й підвищенню стійкості ІС шляхом оперативного перерозподілу фінансових та інших ресурсів між напрямками бізнесу;
- оптимізація структури управління, в процесі якої керівництво головної компанії може зосередитися на розробленні і вирішенні стратегічних завдань, які забезпечують перспективний розвиток всієї групи підприємств. Виконання поточних рутинних операцій переноситься на рівень інтегрованих підприємств;
- створення власної сервісної мережі, коли окремі служби підприємств (ремонтні, транспортні, будівельні, збутові і т. д.) реорганізуються і реєструються як окремі юридичні особи, які в централізованому порядку обслуговують всі підприємства, які входять у ІС;
- підвищення стійкості бізнесу. Розробляючи нові види продукції і вводячи інновації в технологічні процеси, ІС наражається на певний ризик, оскільки завжди є ймовірність отримання негативного результату. Наявність у портфелі ІС значної кількості ризикових проектів призводить до того, що

інвестори розглядають таке підприємство як високоризикове, що спричиняє падіння ринкової ціни акцій. Щоб знизити ризики, під реалізацію інноваційних проектів діюча компанія створює дочірні підприємства, які несуть обмежену відповідальність у межах свого майна. Отже, стійкість головної компанії підвищується, а ризики переносяться на дочірнє підприємство;

- перехід ІС в регіональному ЛПК як керуючої компанії від управління лісопромисловими підприємствами до управління лісовим бізнесом;

- підвищення конкурентоспроможності на ринку лісової та деревообробної продукції, наслідком чого є вирішення завдань формування іміджу компанії, підвищення її вартості, залучення інвестицій тощо.

Оскільки наше дослідження присвячене вивченню діяльності інтеграційних структур у лісопромисловому комплексі, то конкретно для регіональних холдингів пріоритетні напрями розвитку в розрізі окремих підгалузей можна коротко охарактеризувати так:

- у лісозаготівельній: впровадження і розширення сортиментної технології заготівлі деревини при рубках головного і побічного користування, застосування новітніх технологій, впровадження безвідходних технологій з повним використанням ресурсів;

- у деревообробній: розвиток переробних виробництв безпосередньо в лісозаготівельних районах; розширення асортименту виробництва продукції; комбінування виробництва на основі повного використання відходів деревних ресурсів; застосування технології комп'ютеризованого й оптимізованого розкрою деревних ресурсів;

- у виробництві фанери: збільшення випуску фанери, впровадження енергозберігаючих технологій, випуск екологічно чистої продукції;

- у виробництві плит: виробництво деревоволокнистих плит середньої щільності типу МДФ;

- у виробництві меблів: застосування гнучких техноло-

гій, які дозволяють швидко реагувати на зміни кон'юнктури ринку, необхідність розширення асортименту продукції.

Отже, лісопромисловий комплекс з його високим рівнем спеціалізації виробництва від лісозаготівлі до виробництва готової продукції є оптимальним середовищем для вертикальної інтеграції. Стратегічним напрямом на сьогоднішній день є створення холдингів на базі великих і середніх лісо- і деревообробних підприємств, підприємств з виробництва меблів.

Створення інтеграційних структур дозволить консолідувати дії підприємств щодо захисту їх економічних інтересів, особливо в умовах євроінтеграції, здійснювати єдину науково-технічну і експортну політику, сприяти зміцненню довіри внутрішніх інвесторів, залученню дешевших і стабільних джерел фінансування. При цьому необхідним є поступовий перехід до діяльності підприємств на принципах сталого розвитку, безперервного користування лісом, комплексного освоєння лісових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попадинець Н. М. Роль спеціалізованих організацій у розвитку лісопромисловості регіону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. – 2018. – Вип. 1 (129). – С. 69–76.
2. Picot A., Diel H., Franck E. Organisation: eine ökonomische Perspektive. Stuttgart: Schäffer-Poeschel, 2008. 430 S.
3. Jonsson R., Rinaldi F., San-Miguel-Ayanz J. The global forest trade model. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 200 p.

REFERENCES

1. Popadynets, N. M. Rol spetsializovanykh orhanizatsii u rozvytku lisopromyslovosti rehionu. [The role of specialized organizations in the development of the forest industry of the region.] *Sotsialno-*

- ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. 2018. Vol. 1 (129). P. 69–76. [in Ukrainian].
2. Picot A., Dietl, H., Franck, E. *Organisation: eine ökonomische Perspektive*. Stuttgart: Schäffer-Poeschel, 2008. 430 S. [in German].
 3. Jonsson, R., Rinaldi, F., San-Miguel-Ayanz, J. *The global forest trade model*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 200 p. [in English].